

UTILIZAREA TERENURILOR ÎN BAZINUL SUBCARPATIC AL VÂLSANULUI ÎN SECOLELE XVIII-XX. CONTRIBUȚII CARTOGRAFICE RETROSPECTIVE

Gabriela OSACI-COSTACHE

Cuvinte cheie: utilizarea terenurilor, dinamică, cartografie retrospectivă, bazinul hidrografic Vâlsan

Parole-chiavi: utilizare a terenurilor, dinamică, cartografia retrospectivă, bazin hidrografic Vâlsan

L'utilizzazione dei terreni nel bacino ciscarpatico del fiume Vâlsan tra il Settecento ed il Novecento. L'evidenziazione della dinamica dell'utilizzazione dei terreni tra la fine del XVIII e la fine del XX secolo si è fatta sulla base del confronto dei documenti cartografici a grande scala, ad esempio: La mappa di Specht (1791), La mappa di Satmari (1864), le carte topografiche del Novecento ecc. Nel bacino idrografico ciscarpatico analizzato le più grandi superficie sono state diboscate tra la fine del Settecento e l'alba del Novecento. Nei primi tempi questi terreni sono stati trasformati nei pascoli e nelle fienae e dopo il 1950 nei frutteti. I più importanti diboscamenti sono stati messi in pratica nei boschi delle persone private e non nei boschi dello Stato. Nell'Settecento predominavano i terreni rimboschiti, ma nel Novecento i frutteti sono diventati prevalenti. Nel Novecento le superficie diboscate sono state più piccole. Nel presente i boschi ci sono sui colli di alta quota e forte inclinazione che sono poco accessibili. Nel XX secolo si sono sviluppate le aree di altre utilizzazioni. La toponimia del territorio riflette l'utilizzazione dei terreni nei secoli scorsi.

Bazinul hidrografic subcarpatic al râului Vâlsan este localizat în *Mușcelele Argeșului*, între bazinul Argeșului (vest) și bazinul Râului Doamnei (est). Din punct de vedere administrativ se încadrează în județul Argeș. Cea mai mare parte a bazinului se suprapune comunelor Brăduleț (în nord) și Mușătești (în sud).

Bazinul subcarpatic al Vâlsanului are o lungime de 22 km, o lățime maximă de 7,5 km și o lățime minimă de 5,5 km. În albia râului, altitudinile cresc de la 500 m (sud) la 700 m (nord), având o pantă de 0,95%. Altitudinile cumpenei de apă scad de la sud spre partea centrală a bazinului (în acord cu caracteristicile geologice), crescând apoi spre nord, unde există cele mai mari altitudini. Interfluviul drept are *cele mai mari altitudini*, aici existând Vf. *Chiciura* (1217,9 m). Diferența maximă de altitudine este pe acest interfluviu de 583 m (altitudinea minimă este de 634 m). Interfluviul stâng are altitudinea maximă tot în partea nordică (1082 m, Vf. Nucșoara) și altitudinea minimă în partea central-sudică (662 m, Vf. Goila), rezultând o diferență de nivel de 420 m de-a lungul cumpenei. În cadrul bazinului hidrografic Vâlsan, amplitudinea maximă este de 717,9 m.

Precipitațiile medii multianuale (1901-1990) sunt de 742,1 mm, iar *temperatura* medie multianuală (1901-1990) este de 8,9° C.

Râul Vâlsan se caracterizează printr-un *regim hidrologic* cu ape mari de primăvară și viituri de vară și iarnă. Gradul mare de fragmentare a reliefului are un rol important, rezultând o accentuare a pantelor, la care se adaugă existența solurilor argiloase, care determină un răspuns rapid al bazinului hidrografic la ploile torențiale și la topirea zăpezii.

Vegetația naturală aparține *etajului nemoral*. Pe interfluviile din jumătatea sudică sunt caracteristice pădurile de *Quercus petraea*, cu *Fagus silvatica*, local cu *Q. frainetto*. În vegetația ierboasă predomină *Poa nemoralis*, *Galium vernum*, *Festuca montana*, *Melica uniflora*, *Lathirum vernus* etc. În prezent, părții centrale a bazinului, cu altitudini mai joase, i se suprapune un complex de pajiști și culturi în locul pădurilor de *Fagus silvatica* și de *Q. petraea*. În pajiști predomină asociații de *Festuca rubra*, *Agrostis tenuis*, *Nardus stricta* etc. În jumătatea nordică a interfluviului Argeș – Vâlsan sunt caracteristice pădurile de *Fagus silvatica*, local cu *Q. petraea*; în rariști apar *Betula pendula*, *Populus tremula*, *Salix capraea*. În jumătatea nordică a interfluviului Vâlsan – Râul Doamnei predomină pajiștile mezofile secundare cu asociații de *Festuca rubra*, *Nardus stricta*, *Agrostis tenuis* etc.

În cadrul ocolului silvic Mușătești există câteva *rezervații forestiere*: Zoruleasa (235 ha, fag), Brădet (607 ha, fag), Colțul Vânător (165 ha, fag), Robaia (160 ha, fag). „Valea Vâlsanului” (10 000 ha) este *rezervație mixtă*, cuprinzând întregul bazin hidrografic pe zona amonte Brădet și albia râului în aval de Brădet.

În jumătatea nordică predomină *solurile brune acide* (disticambosoluri), iar în jumătatea sudică *solurile brune luvice* (luvosoluri) și *disticambosolurile*. Pe interfluviul Vâlsan – Râul Doamnei foarte multe areale sunt acoperite cu *regosoluri*, *erodisoluri* și *roca la zi*. Aceste areale se suprapun spațiilor care au fost despădurite în ultimele trei secole.

Pentru evidențierea dinamicii utilizării terenurilor s-a apelat la *cartografierea retrospectivă*, bazată pe folosirea hărților la *scară mare*: Harta lui Specht (1790-1791, scara 1:57600), Charta României Meridionale (1864, dar bazată pe ridicările din 1855-1857, scara 1:57600), Planurile directe de tragere în proiecție Lambert (bazate pe ridicările din 1900, scara 1:20000), harta topografică în proiecție Gauss-Krüger (edițiile 1960-1961 și 1980-1983, scara 1:25000), harta topografică în proiecție UTM (1997).

Din analiza și compararea hărților menționate s-au constatat caracteristicile utilizării terenurilor, pe care le redăm în sinteză (fig.1):

Secolul al XVIII-lea:

- predominau suprafețele împădurite, mai ales pe interfluviul Argeș – Vâlsan;
- în mare parte Depresiunea Brădetu nu era împădurită;
- la marginea pădurii existau suprafețe cu tufărișuri;
- așezările erau puțin numeroase și de mici dimensiuni.

Secolul al XIX-lea:

- pădurile lipseau în depresiunile Brădetu și Valea lui Maș;
- mari suprafețe erau ocupate de pășuni și fânețe;
- livezile ocupau areale dispersate și de foarte mici dimensiuni, localizate în cadrul pășunilor și fânețelor;
- suprafețele arabile se asociau cu vetrele satelor, izolat existând și în afara acestora, ca de exemplu la Vâlsănești și în sudul bazinului subcarpatic, la Costești-Vâlsan și Stroești;
- așezările au început să ocupe suprafețe mai extinse, comparativ cu secolul al XVIII-lea.

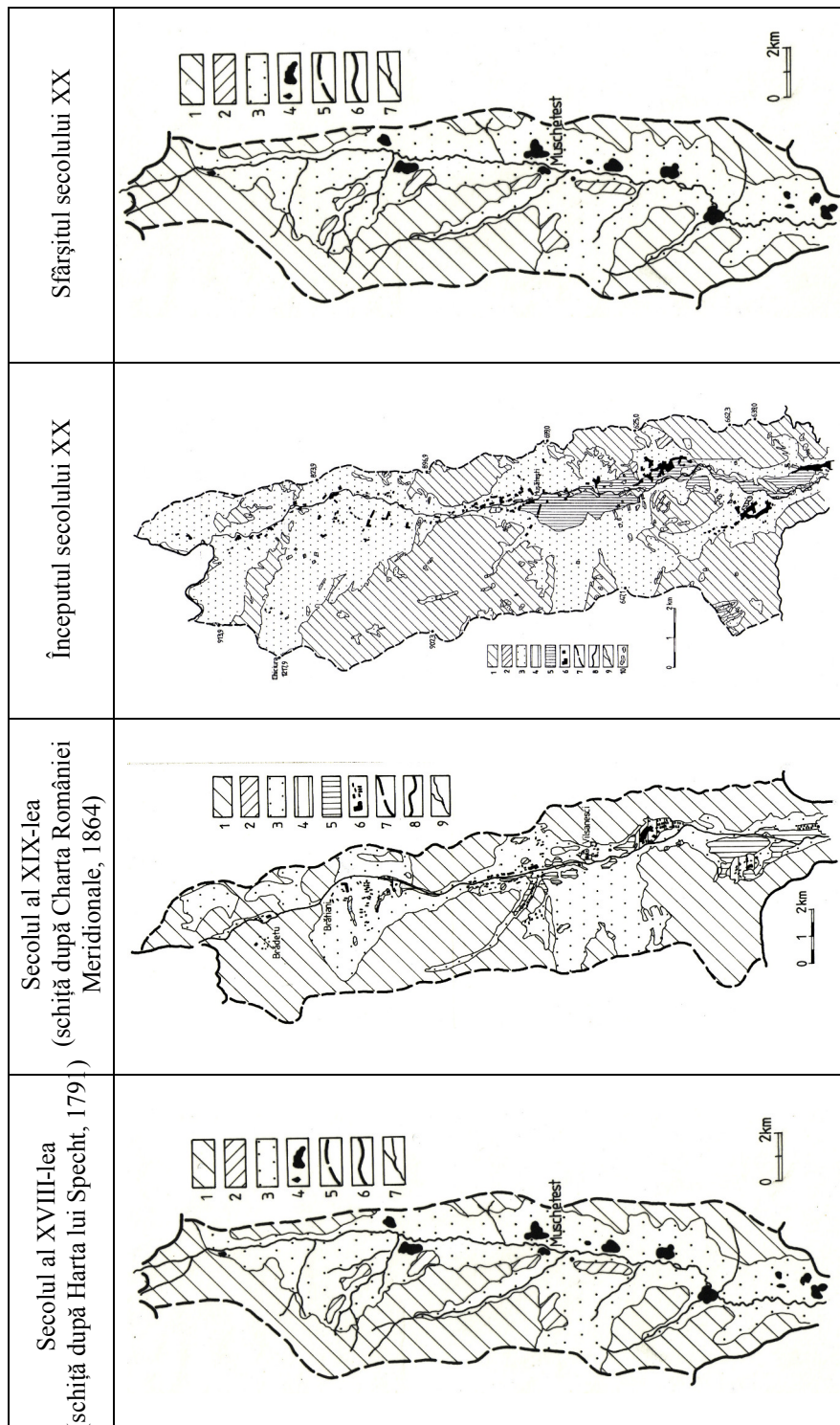

Fig. 1. Utilizarea terenurilor în bazinul subcarpatic al Râului Vâlsan

1. Păduri, inclusiv păduri tinere și rariți; 2. Tuftărișuri compacte, păduri tăiate cu lăstariș; 3. Pășuni și fânețe, inclusiv pășuni împădurite; 4. Livezi; 5. Complex de terenuri arabile, pășuni, fânețe, pomi fructiferi; 6. Suprafețe cu construcții; 7. Limita bazinului hidrografic; 8. Limita spațiului subcarpatic; 9. Rețea hidrografică principală; 10. Lacuri

Începutul secolului XX:

- suprafețele ocupate de păduri au devenit din ce în ce mai mici și mai fragmentate;
- pășunile și fânețele predominau în jumătatea nordică și în partea central-sudică;
- livezile ocupau în continuare suprafețe foarte mici, fiind risipite în cadrul pășunilor și fânețelor;
- terenul arabil se extindea în lunca Vâlsanului, între Mușătești, Costești-Vâlsan și Stroești.

Mijlocul secolului XX:

- suprafețele ocupate de păduri s-au redus sensibil comparativ cu perioada de început de secol;
- continuau să predomine pășunile și fânețele;
- s-au extins foarte mult spațiile ocupate de livezi (în detrimentul pășunilor și fânețelor);
- construcțiile ocupau suprafețe mai mari în comparație cu începutul secolului.

Sfârșitul secolului XX:

- pădurile se mai mențineau pe dealurile înalte, în special pe Dealul Chiciura;
- livezile ocupau areale compacte, în detrimentul pășunilor și fânețelor, care nu mai erau dominante;
- construcțiile ocupau suprafețe mult mai mari față de perioadele anterioare;
- arabilul se regăsea în areale de mari dimensiuni în lunca și pe terasele Vâlsanului, la sud de satul Mușătești.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea Depresiunile Brăduleț și Valea lui Maș, la care se adaugă un culoar pe traseul Robaia – Valea Iașului (ultimul în bazinul Argeșului) erau *lipsite de păduri*, așa cum reiese din Harta lui Specht (1790). Restul spațiului era împădurit, dar aceste păduri s-au redus treptat. *Cele mai mari suprafețe au fost defrișate* între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului XX. Pe locul acestor păduri s-au „instalat” la început pășuni și fânețe (într-o zonă tradițională de creștere a animalelor), care au fost apoi înlocuite (după 1950) de livezi. Ulterior, în secolul al XX-lea *amploarea despăduririlor a fost incomparabil mai redusă*, defrișările realizându-se mai ales la marginea pădurii (pe suprafețe restrânse) și în foarte mică măsură în interiorul ei.

Totodată, au fost efectuate și importante *reîmpăduriri*, de multe ori cu alte specii decât cele inițiale. Între 1900 și 1980 cele mai mari spații reîmpădurite au fost pe locul pădurilor ce aparțineau statului în secolul al XIX-lea.

Între anii 1900 și 1980 despăduririle cele mai importante au afectat *pădurile particularilor* (în depresiunea Brăduleț și jumătatea nordică a interfluviului Vâlsan – Râul Doamnei). Acestea au fost urmate, ca amploare, de către defrișările din *pădurile statului*. În bazinul Vâlsanului hărțile nu indică eventuale defrișări din pădurile comunelor și stabilimentelor publice, iar păduri ale Coroanei nu existau în acest areal, așa cum reiese din „Harta pădurilor pe categorii de proprietari”, publicată în 1900.

Suprafețele ocupate de *tufărișuri* la sfârșitul secolului al XVIII-lea au evoluat treptat spre pășuni sau fânețe.

Se constată o *corelație* între localizarea *solurilor trunchiate sau desfundate* utilizate agricol în prezent și suprafețele care au fost *despădurite* între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului XX. Aceste areale ocupă în prezent aproape întreaga jumătate nordică a interfluviului Vâlsan – Râul Doamnei și mari suprafețe pe interfluviul Vâlsan-Argeș. În depresiunea Brăduleț corelația este evidentă între solurile trunchiate sau desfundate și suprafețele lipsite de protecție forestieră chiar din secolul al XVIII-lea.

Între 1864 și 1900 a crescut suprafața ocupată de *livezi*, datorită avantajelor oferite de cultura pomilor fructiferi (aceste livezi au ocupat mai ales locul pășunilor și fânețelor), iar între 1960 și 1970 livezile s-au extins ca urmare a înființării *plantațiilor intensive*, în care predominau prunul și mărul.

În ultimele trei secole o mare parte a *terenului arabil* s-a menținut ca localizare (vetrele satelor, lunci și terase, versanți cu pante domoale). Extinderea terenului arabil s-a făcut mai ales în dauna pășunilor și fânețelor, nu a pădurilor.

Între 1900 și 1980 a fost dominantă *transformarea pășunilor sau fânețelor în livezi* (mai ales în jumătatea sudică a interfluviului Argeș-Vâlsan, pe versanții văii Vâlsanului și în culoarul care era despădurit la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe aliniamentul Curtea de Argeș – Valea Iașului – Mușătești – Domnești). Pe locul al doilea ca importanță s-a situat transformarea acestora în teren arabil sau în spații construite.

Între 1960-1997 s-au extins mult *suprafețele cu alte utilizări*, cum ar fi: suprafețele construite (de exemplu satul Brăduleț s-a extins pe foste pășuni; satul Mușătești pe terenuri arabile, pășuni și fânețe), suprafețele ocupate de drumuri etc.

În spațiul subcarpatic analizat *multe toponime derivă din apelative ale vegetației*. Acestea dovedesc existența anterioară a vegetației de un anumit tip în respectivul areal, contribuind la reconstituirea peisajului din secolele trecute. Fac excepție toponimele care au fost impuse prin măsuri legislative, ca de exemplu cazul satului *Brătieni* (locul de origine al boierilor Brătieni) devenit *Brăduleț* în perioada comunistă. Prin decretul 799/18 XII 1964 satul *Seci* a fost redenumit *Sălcioara* și înglobat ulterior în satul Slămnești.

Din acest punct de vedere, toponimele din arealul analizat derivă din apelative referitoare la:

- *Arbori*: Poiana Brazilor (sat Costești-Vâlsan, comuna Mușătești), Valea Brazilor (sat Costești-Vâlsan, comuna Mușătești).
- *Asociații vegetale*: Brădetu (sat, comuna Brăduleț), Zăvoiul Morii (sat Costești-Vâlsan, comuna Mușătești).
- *Flora ierbacee*: Poiana cu Ghicitori (ghicitoare – *Colchicum autumnale* – brândușa de toamnă, comuna Brăduleț).
- *Arbuști, tufărișuri*: Aluniș (vârf, sat Brădetu, comuna Brăduleț), Alunișu (sat, comuna Brăduleț), Alunișu Mic (vale, sat Alunișu, comuna Brăduleț), Plaiul Aluniș (sat Brădetu, comuna Brăduleț), Valea Alunișului (sat Brădetu, comuna Brăduleț).

Toponimia bazinului subcarpatic al râului Vâlsan reflectă și *utilizarea terenurilor*. Unele toponime care reflectau vechi practici de defrișare au fost schimbate în perioada comunistă. Așa este cazul satelor *Seci* (menționat mai sus) și *Secături* din nordul bazinului subcarpatic al Vâlsanului (comuna Nucșoara), redenumit *Gruiu*, tot prin decretul 799/18 XII 1964.

Multe toponime actuale amintesc atât tehnicile de defrișare, cât și diferitele culturi agricole, fiind foarte semnificative pentru reconstituirea utilizării terenurilor în secolele trecute:

- *Defrișare*: Curătura (vale, sat Stroești, comuna Mușătești), Poiana cu Mesteacăn (sat Stroești, comuna Mușătești), Poiana cu Tăieturi (sat Galeșu, comuna Brăduleț), Poiana Secării (sat Vâlsănești, comuna Mușătești), Valea Groșilor – gros = butuc, cf. I. Moise, 1992, p. 65 (sat Brădetu, comuna Brăduleț);
- *Culturi agricole*: În Prosia (fânețe, satele Galeșu și Brăduleț, comuna Brăduleț), Prosia (sat și fânețe, comuna Mușătești) – după I. Moise (1992, p. 15) ar deriva din bulgărescul *prosia* = de mei; după H.H. Stahl, P.H. Stahl (1968, p. 25) ar

deriva dintr-o anumită practică agricolă (după tăierea pădurii, în „al doilea an se ara și se semăna în același loc, adică în „prosie”), La Ariei (loc, sat Brăduleț, comuna Brăduleț), Valea Ogoarelor (sat Vâlsănești, comuna Mușătești). Mălăiște (poiană, sat Stroești, comuna Mușătești). În ceea ce privește toponimul Mălăiște, acesta ar putea deriva fie din denumirea plantei mălaiul cucului (G. Giuglea și col., 1969, p. 12), fie din „mălai”, denumirea meiului în unele părți ale Transilvaniei, denumire adusă în Mușcelele Argeșului de către ungureni (C. Panțu, 1906, p. 168, citat de G. Giuglea și col., 1969, p. 12).

În *concluzie*, pe baza documentelor cartografice la scară mare din ultimii 300 de ani s-a putut reconstitui modul de utilizare a terenurilor, pe etape. În plus, prin compararea hărților s-a observat dinamica acestor modificări. Este de subliniat atât restrângerea pădurilor în secolele XVIII și XIX, concomitent cu extinderea pășunilor și fânețelor, cât și transformarea pășunilor și fânețelor în livezi, în cursul secolului XX.

BIBLIOGRAFIE

- GIUGLEA G., ȚEPELEA G., MOCANU M.Z., PROCA OFELIA** (1969), *Argeșul în lumina toponimiei*, Institutul pedagogic, Pitești.
- MOISE I.** (1992), *Toponimie și istorie argeșeană*, Editura Calende, Pitești.
- NĂSTASE A., OSACI-COSTACHE GABRIELA** (2000), *Reconstituirea peisajului geografic din subcarpații dintre Râul Târgului și Dâmbovița pe baza documentelor cartografice*, Comunicări de Geografie, **IV**, Editura Universității din București, p. 319-324.
- OSACI-COSTACHE GABRIELA** (2004), *Mușcelele dintre Dâmbovița și Olt în documente cartografice. Reconstituirea și dinamica peisajului geografic în secolele XVIII-XX*, Edit. Universitară, București.
- STAHL H.H., STAHL P.H.** (1968), *Civilizația vechilor sate românești*, Edit. Științifică, București.
- * * * (1864), *Charta României Meridionale*, Scara 1: 57 600, Stabilimentu artistică Satmari, București.
- * * * (1992), *Geografia României*, vol. IV, Editura Academiei, București.
- * * * (1900), *Harta pădurilor pe categorii de proprietari*, Scara 1: 200 000, Serviciul Silvic al Statului.
- * * * (1960-1961), *Hărți topografice în proiecție Gauss-Krüger*, Scara 1: 25 000, D.T.M., București.
- * * * (1971-1972), *Hărți topografice în proiecție Gauss-Krüger*, Scara 1: 100 000, D.T.M., București.
- * * * (1971-1972), *Hărți topografice în proiecție Gauss-Krüger*, Scara 1: 50 000, D.T.M., București.
- * * * (1979-1983), *Hărți topografice în proiecție Gauss-Krüger*, Scara 1: 25 000, D.T.M., București.
- * * * (1997), *Hărți topografice în proiecție UTM*, Scara 1: 100 000, D.T.M., București.
- * * * (1954-1959), *Planul director de tragere în proiecția Lambert*, Scara 1: 20 000, Serviciul Geografic al Armatei/DTM, București.

Universitatea din București
Facultatea de Geografie